

ՄԵՐ ԹԵՄԵՐԷՆ

ԱՏՐՊԷՃԱՆԻ ԹԵՄՆ ԱՅՍՕՐԻ*

Մեր ներքին թեմերի մէջ Ատրպէճանի թեմը բաղձամարդ և հին թեմերից մէկն է։

Ատրպէճանի թեմի մէջ մտնում են Նախիջևանի, Ազուլիսի, Լեռնային Ղարապաղի, Շամախու, Նուխիի, Գանձակի, Անգրկասպեան երկրների (Տաշքենդ, Սամարղանդ, Աշխաբադ, Մեւր, Զաւաւարադ, Անտիջան, Կոկանտ) շրջանները։

Ատրպէճանի կեդրոնն ու սիրտն է հանդիսանում Ատրպէճանի մայրաքաղաք հռոջակաւոր Պաքուն, որտեղ ապրում է մօտ 250,000 հայութիւն և ուր նստում է թեմի առաջնորդը։

Պաքուն համախմբուած են նաև թեմի եկեղեցական կազմակերպութիւնները։ Թեմի եկեղեցական կազմակերպչական կեանքը դրուած է առողջ հիմքերի վրայ, շնորհիւ Ատրպէճանի բարեխնամ կառավարութեան բարեացակամութեան և եկեղեցական մարմինների շրջահայեաց և իմաստուն ղեկավարութեան և համերաշխ գործունէութեան։

Ատրպէճանի թեմը հարուստ է նշանաւոր ու պատմական վանքերով, ուխտատեղիներով, որոնցից յիշենք Ս. Սարգսի, Զուլազ (Ս. Աստուածածին), Շուշկա, Մանասէի, Ամարասի, Գանձասարի, Ամենափրկիչ, Խաթրա կամ Խոթրավանքը, Դադի, Երից Մանկանց, Սաղիանի, Ս. Թովմայի վանքերը։

Պաքուի եկեղեցիների մէջ նշանաւոր է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուան առաջնորդանիստ եկեղեցին, որ գտնուում է քա-

ղաքի ամենակենտրոնական փողոցում եւ կառուցուած է 1863-1869 թուականներին, և ուր պաշտօնավարում են 5 քահանայ հայրեր։ Պաքուն ազգային-եկեղեցական կեանքը ղեկավարում է թեմակալ առաջնորդի նախագահութեան տակ հինգ հոգուց բաղկացած թեմական խորհրդի կողմից։

Նորին Ս. Օծուծիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութիւնից յետոյ, Վեհափառ Հայրապետի հրահանգով և թեւադրութեամբ, ներքին բոլոր թեմերը՝ Ատրպէճանի, Վրաստանի, Շիրակի, Դոն-Նախիջևանի, Մոսկուայի, վերակազմակերպուեցին։ Ամէն թեմում նշանակուեց թեմակալ առաջնորդ և առաջնորդական փոխանորդ, ընտրուեցին թեմական եկեղեցական խորհուրդներ և թեմերի եկեղեցական-կազմակերպչական կեանքը ընթացաւ կանոնաւոր։

Ատրպէճանի նախկին թեմակալ առաջնորդ Տ. Եղնիկ Եպս. Ազնաւուրեանը, իր յառաջացեալ տարիքի պատճառով, 1956 թուականի Յուլիսին հրաժարուեց իր առաջնորդական պաշտօնից և Նորին Ս. Օ. Վեհափառ Հայրապետի կարգադրութեամբ և Դերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի որոշումով առաջնորդական տեղապահ նշանակուեց Մայր Աթոռի երիտասարդ Միաբաններից ձեւարանաւարտ Հոգ. Տ. Տիրայր Վրդ. Մարտիրոսեանը, որ ձեռնարկեց իր հովուական պաշտօնին, երիտասարդական կորովով և նուիրումով։

Այսօր Ատրպէճանի թեմը գտնուում է իր եկեղեցական կազմակերպչական ճանապարհի վրայ, շնորհիւ ձեռք առնուած կազմակերպչական աշխատանքների և առաջնորդական տեղապահ Տ. Տիրայր Վրդ.ի և թեմական խորհրդի համերաշխ գործունէութեան և հաւատացեալների սրտաբուխ և սրտագին աջակցութեան։

Վերջին երկու տարում Պաքուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի եկեղեցում և շրջափակում կատարուեցին մի շարք վերանորոգչական աշխատանքներ։ Եկեղեցում անցկացուեց գաղափարաւոր սրտեմ, Ընդերկրեայ ջրատար խողովակների միջոցով հոսուն ջուր բերուեց եկեղեցի՝ հաւատացեալների լուծանքով և նուիրատուութեամբ։

Մօտ օրերս կը ձեռնարկուի եկեղեցու բակի պարսպապատումը սրբատաշ քարե-

(*) Ամսագրիս ներկայ թիւէն սկսեալ կը ծագենք ճանկեան ճեղքելութիւններ ալ մեր եկեղեցական քննութեաւ մասին։ Տեղեկութեանց այս շարք կը սկսին Ատրպէճանի քննով, առաջապելով սոյն նշանակեալ ու կարեւոր գրութիւնը Մայր Աթոռի պաշտօնական ամսագրի, Էջմիածինի, 1956 Նոյեմ. - Դեկտ. թիւէն։

Այս եւ յաջորդ գրութիւնները պատասխանած էին ամսագրիս Մարտի թիւին համար։ Այդ թիւը մեծագոյն մասամբ նուիրուած ըլլալով պատգամական ընթերցեան կը զետեղուին ներկայ պրակին մէջ։

րով, եկեղեցին կ'ունենայ նաև իր կարիքներին համար սեպհական շէնք 10 սենեակից բաղկացած։

Պաքուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցում անխափան և ամէն օր պաշտուում է առաւօտեան և երեկոյեան ժամերգութիւն, կիրակի և տօն օրերին՝ Ս. Պատարագ, Բանին կենաց քարոզութեամբ։ Յանաքարոզում է առաջնորդական տեղապահ Հայրսուրբը։ Հերթով քարոզում են նաև քահանայ հայրերը, մխիթարելով հաւատացեալներին և դատարարակելով քրիստոնէական սուրբ կրօնի սրբազան սկզբունքներով և հայեցի, քրիստոնէական շնչով։ Եկեղեցին միշտ լիքն է լինում հաւատացեալներով, որոնցից շատերը տօն օրերին Սուրբ Հաղորդութիւն են ստանում և պահում են գուրգուրանքով մեր ազգային-եկեղեցական դարաւոր աւանդութիւններն ու սովորութիւնները։ Պաքուի հաւատացեալները, հաւատարիմ իրենց պապենական սովորութիւններին և առաքինութեանց, իրենց սրբապառիս նուէրներով շէն ու պայծառ են պահում նախնեաց հաւատի սրբազան հուրը իրենց սրտերում։

Ահա երկու գեղեցիկ սուրբգրական նշկարներ, վերջերս նուիրուած բարեպաշտ Արսէն Մեսրոպեանի կողմից ի յիշատակ իր հանգուցեալ ծնողներին, նկարներից մէկը ներկայացնում է «Վերջին ընթրիքը», իսկ միւսը՝ «Քրիստոս հաւատացեալների մէջ»։ Ահա հաւատացեալ նկարիչ արուեստագիտուհի Թամարա Սաթեանը(*) մեծ սիրով վերանորոգում է եկեղեցու հին նկարները՝ «Մովսէս մարգարէն», «Քրիստոսի Յարութիւնը» և «Յիսուս խաչի վրայ»։ Սաթեանների ընտանիքը տաղանդաւոր արուեստագէտների ընտանիք է։ Նկարչուհու եղբայրները անուանի երաժիշտներ են, իսկ ինքը իր սրտի խորունկ զգացմունքներն արտայայտում է վրձինի միջոցով, անվճար աշխատանքով, յանուն բոլոր հայ քոյրերի և հաւատացեալ մայրերի, դէպի հայ հաւատացեալ ժողովրդի մայր ու ծնող Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին։ Եւ Թամարա Սաթեանը միակը չէ իր հաւատացեալ քոյրերի մէջ, որոնք իրենց սրտի

նուէրը, ձեռքի շնորհքը ի սպաս են դրել Ս. Եկեղեցու պայծառութեան գործին։

Պաքուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցում երկար տարիներից ի վեր ապրում և ծառայում է Սարգսեան կոյս Նունէն։ Վերջերս նա լանջախաչով պարգեւատրուեց Վեհափառ Հայրապետի կողմից։ Նորին Ս. Օծուծեան բարեհաճ կարգադրութեամբ կոյս Նունէն թոշակ է ստանում Մայր Աթոռից։

Պատշաճ ու համեստօրէն կահաւորուած են առաջնորդարանի, քարտուղարութեան և հաշուապահութեան գրասենեակները։

Տ. Տիրայր Վրդ. ի Զանքերով վերակազմակերպուել և մեծացել է եկեղեցու երգեցիկ խումբը հաւատացեալ երիտասարդ ուժերով, որոնք մեծ սիրով և ոգեւորութեամբ են մասնակցում փոփոխութիւն և Զերմեռանդութեամբ կատարում են Ս. Պատարագի սրբազան արարողութիւնը։

Առաջնորդական տեղապահ Հայրսուրբի լաւագոյն ձեռնարկումներից մէկն է նաև նրա կատարած թեմական այցելութիւնը այս աշնան օրերին՝ Հոկտեմբերի 24ին, դէպի Գանձակ և Ղարաբաղ։ Ղարաբաղի հաւատացեալ ժողովրդի համար մխիթարութեան առիթ հանդիսացաւ նորաբաց եկեղեցում կատարուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագն ու քարոզը։ Տ. Տիրայր Վրդ.ը հաւատացեալներին հաղորդեց Վեհափառ Հայրապետի ողջոյններն ու օրհնութիւնը և յորդորեց աչքի լոյսի պէս պահել մեր սուրբ հաւատն ու աւանդութիւնները։ Այդ օրը Մարտակերտի և շրջակայ հայ գիւղերի համար ուխտագնացութեան օր էր։ Մարտակերտում կայ քահանայ և եկեղեցական խորհուրդ։ Եկեղեցում ամէն օր կատարում է կանոնաւոր ժամերգութիւն։

Առաջնորդական տեղապահ Հայրսուրբը այցելեց նաև Գանձասարի և Ամարասի վանքերը, որոնք գտնւում են Արցախեան լեռներում ու բարձրավանդակներում, ուր հայի անունն ու հաւատը կայ ամէն մամռամած քարի վրայ, բազմաթիւ եկեղեցիների, վանքերի ու մատուռների արձանագրութիւնների վրայ։

Հոգեշնորհ Տ. Տիրայր Վրդ.ը ամէն տեղ իր հետ տարաւ Ս. Էջմիածնի հազարամեայ սրբութիւնների օրհնութիւնն ու Վեհափառ Հայրապետի ողջոյնն ու օրհնութիւնները իր հաւատացեալ ժողովրդին։

(*) Էջմիածին ամազդի մէջ դրւած է պատկեր վերջիւստ Եկեղեցիին որ Յարաքեան սրբակառն առաջ կեցած կը վերանորոգէ զայն։

Խմբ.

Ձի անցնի երկար ժամանակ, երբ Ամա-
րասի և Գանձասարի պատմական վանքերի
դռները նորից կը բացուեն հայ աղօթաւոր-
ների առջև:

Առաջնորդական տեղապահ Հոգեւորհ
Տ. Տիրայր Վրդ.ը յաճախ մեկնում է նաև
Կիրովաբադ, հոգեպէս մխիթարելու հայ
հաւատացեալ ժողովրդին: Կիրովաբադի (հին
Գանձակի) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղե-
ցին Անդրկովկասի հայ եկեղեցիների մէջ
նշանաւոր է իր ճարտարապետական առանձ-
նայատկութիւններով, գեղեցկութեամբ և
մեծութեամբ(*):

Եկեղեցին կառուցուել է քաղաքի վերի
թաղում, ուր հայ բնակչութիւնը բազմա-
մարդ է: Եկեղեցին կառուցուել է չորս
սիւների վրայ, գեղեցիկ ու վեհ է իր ար-
տաքին տեսքով, բարձրաշէն, ընդարձակ:
Ծքեղ ու մեծադիր են լուսամուտներն ու
դռները: Եկեղեցին ունի երկու դուռ, ա-
րեւմտեան և հիւսիսային կողմերից: Դռու-
ներից իւրաքանչիւրն ունի փոքր գաւիթ:
Տաճարի երկարութիւնն է 30,5 մէթր, իսկ
լայնութիւնը՝ 19,70 մէթր:

Արեւելեան պատի վրայ կայ հետեւեալ
արձանագրութիւնը. «Շնորհոք եւ ողորմու-
թեամբ Աստուծոյ ճիմեցաւ սուրբ սանառս
ի 146 սեպտեմբերի 1853 ամի եւ յես աւար-
սելոյն տոգ բարեպաշտ ժողովրդոց Գան-
ձակայ ի կայսրութեան ամենայն ռուսաց
Ալեքսանդր Բ. եւ ի հայրապետութեան Գեորգ
Դ. Օծաւ յ96 նոյեմբերի 1869 ամի ի սրբա-
զան Մակար արեւպիսկոպոսէ առաջնորդէ
Վրաստանի եւ Իմերեթի եւ անուանեցաւ Սուրբ
Լուսաւորիչ եկեղեցի յանուն Սրբոյն Գրիգու-
րի մեծի Հայրապետի Ազգիս: Հիմնարկեցաւ
սուրբ սանառս յանուն Սրբոյն Գրիգորի Լու-
սաւորչին ի 1853 ամի եւ աւարտեցաւ 1869
ամի»:

Եկեղեցին ունի և չրջապարիսպ, որ
շինուած է սրբատաշ քարերով:

Այժմ Կիրովաբադի եկեղեցում քահա-
նայագործում են երեք քահանաներ:

Կիրովաբադում ապրում է մօտաւորա-
պէս 70,000 հայութիւն:

Վերջերս ամբողջութեամբ ասֆալտա-
պատուեց նաև եկեղեցու բակը:

Կիրովաբադ քաղաքի մօտ գտնուած են
նաև երկու նշանաւոր ուխտավայրեր՝ մէկը
քաղաքից դուրս հարաւային մասում՝ Ս.
Աստուածածնայ ուխտավայրը, որ և կոչ-
ւում է «Ձէօլեաք», իսկ երկրորդը՝ քա-
ղաքից դուրս, հիւսիսային մասում, Սուրբ
Սարգսի անունն:

Առաջնորդական տեղապահ Տ. Տիրայր
Վրդ.ը, որպէս հարազատ միաբան Մայր
Աթոռի և Հայաստանեայց Առաքելական
Եկեղեցու կարգ ու կանոնի նախանձախնդիր
հոգեւորական, կարճ ժամանակում կազ-
մակերպեց Ատրպէճանի թեմի աղգային-
եկեղեցական կեանքը, ուրախութիւն և
մխիթարութիւն պատճառելով Պաքուի հա-
ւատացեալներին և զոհուակութիւն՝ Վե-
հափառ Հայրապետին:

Այսուհետեւ ևս, Պաքուի հայ հաւա-
տացեալները, համախմբուած իրենց Մայր
Եկեղեցու փրկարար հովանու տակ, նախ-
նեաց նախանձախնդրութեամբ և բարեպաշ-
տութեամբ, կ'աշխատեն վառ պահել իրենց
սրտերում և Պաքուի հայ համայնքում մեր
քրիստոնէական սուրբ հաւատի դարաւոր
սրբութիւնները, աւանդութիւնները, Հա-
յաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու հան-
դէպ սէրը և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի և
նրա արժանաւոր Գահակալի՝ Նորին Սուրբ
Օծութիւն Տ. Տ. Վաղգէն Ա. Ամենայն
Հայոց Կաթողիկոսի հանդէպ երախտագի-
տութիւնն ու հաւատարմութիւնը:

ԲԺԻԵԼ Ն. ՏԷՐ-ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

(*) Էջմիածին ամառքի մէջ դրուած է նաեւ այս
նոյակալ եկեղեցւոյ նկարը, ինչպէս նաեւ առաջնոր-
դական տեղապահ Տ. Տիրայր Վրդ.ի եւ Պաքուի բանա-
ցայ հայրերու խմբանկարը: